

Анатолій Колодний

Духовні засади християнства – основа можливого поєднання його церков і течій в Україні

Anatoly Kolodniy

Spiritual principles of Christianity – the basis of a possible combination of its churches and trends in Ukraine

The picture of Christian polyconfessionality and polychurchality in Ukraine, the complexity of the possible unity the historical Christian churches are shown. Anti-Ukrainian orientation of the Moscow Patriarchate activity according Ukraine is exposed.

Keywords: Ukrainian Orthodoxy, Ecumenism, «Volodymyr's baptism», Unity of Christian Churches

Розглянуто картину християнської поліконфесійності і поліцерковності в Україні, складність процесу можливого поєднання історичних християнських Церков. Показано антиукраїнську зорієнтованість діяльності Московського Патріархату щодо України.

Ключові слова: Українське Православ'я, екуменізм, «Володимирове хрещення», об'єднання християнських Церков

Очікуване християнськими конфесіями здійснення Христової заповіді, щоб *всі були Одно*, залишається лиш благою мрією. Більше того, диференціація християнства на нові його течії і напрямки продовжується майже з геометричною прогресією. При цьому кожна з них діє за принципом: істинне християнство – це ми, а всі інші – ересь. Відтак основна заповідь Христова *любити не лише Бога, а й ближнього свого, більше того – навіть ворога*, не спрацьовує. Ті, хто претендує називатися християнами, ними вже не є, бо ж діють вони в позахристиянському морально-силовому полі й нехристиянськими методами. Оскільки вони не є миротворцями, то й називатися *синами Божими* вже не можуть. У цьому відношенні особливо відзначається співзвучна з російсько-фашистським режимом Путіна Церква Московського патріархату. Себе вона від інших християнських конфесій, навіть інших Православних Церков, прагне відгородити так звану «канонічною територією» і водночас агресивно суне своїми парафіями і єпархіями на терени інших, обгрунтовуючи це своєю «християнською єдиноістинністю», яку нібито потрібно приносити всім народам.

Екуменічний рух, про який так багато говорять і який одержав навіть міжнародне організаційне оформлення, перетворюється нині скоріше в за-

сіб самореклами і вияву ще більшої неприязні, ніж це було у відносинах між християнськими течіями раніше. Бо ж, пізнаючи особливості християнського думання й обрядодіяння інших конфесій, кожний суб'єкт цього екуменічного процесу, замість того, щоб визнавати можливим різноманіття шляхів до Бога, виявлення справжньої повноти християнської традиції через її конфесійну різноманітність, зумовлену особливостями соціокультурного розвитку народів, що засвідчив Христос своєю П'ятидесятницею, все більше утверджується в думці своєї єдиноістинності і всіляко це боронить.

Католицька Церква, відчуваючи свою кількісну могуть (десь 1,3 млрд вірян) і покликання до місії євангелізації, сповідує принцип єдності в багатоманітті, принцип сестринства у відносинах з іншими християнськими Церквами. Згідно визначення папи Івана Павла II, поняття православний і католик не протиставні, а взаємодоповнювальні, бо ж всі католики є православними за вірою, а всі православні – католиками за любов'ю. Другий Ватиканський Собор засвідчив можливість відтворення однієї християнської Церкви без зречення конфесій від своєї обрядової самобутності. Про можливість, актуальність і необхідність єдності всіх християн наголосили у своїй в листопаді м.р. підписаній в Стамбулі Спільній Декларації єдності папа Франциск і патріарх Вселенський Варфоломій. Характерно, що ця Декларація не обмежила сім'ю християн лише католиками і православними. У ній, зокрема, сказано: «Висловлюємо свій щирий та рішучий намір, у послуху волі Господа нашого Ісуса Христа, посилити наші зусилля, спрямовані на сприяння повній єдності між усіма християнами, а передовсім між католиками і православними[...] Як Пастирі Церкви, запевняємо в нашій братній молитві, закликаючи вірних долучитися до нас у спільному проханні, «щоб усі були одно, щоб світ увірував» (Ів. 17:21).

Протестанти загалом уподібнюють християнство дереву, стовбур якого не страждає від того, якщо на ньому з'являються нові гілочки і ще більше нових листочків. Це засвідчує його велич і здоров'я. Тож для протестантських конфесій проблема християнського організаційного єднання не постає як актуальна і якомсь бажана, бо ж в конфесійному різноманітті вони не вбачають щось особливо зле. Дисонансом цим міркуванням католиків та протестантів є заяви православних з низки його Церков, які, визначаючи себе «чистою Церквою», про інших говорять як про «Церкви відпалих», церкви в лапках. Діалог з ними вони вважають неможливим, бо ж то нібито є «діалог світла з пільмою».

Але полишимо без належних коментарів ідею єднання католиків, православних і протестантів в одну Християнську Церкву. Вважаємо, що це є ілюзія, в яку вірити може хіба що великий християнський утопіст. Як на нас,

то нереальним є вже навіть поєднання трьох Православних Церков України – УПЦ КП, УПЦ МП та УАПЦ, хоч, як здається, цього хочуть і владні структури, і деякі церковні діячі, і широка громадськість. Протидіє цьому не лише суб'єктивний фактор (боязнь, явна чи скрита, глав та архієреїв Церков за можливе пониження в статусі при створенні об'єднаної Церкви; особа Патріарха УПЦ КП Філарета, з яким за стіл об'єднавчих переговорів не сядуть керівники інших православних Церков; прагнення зарубіжних владик взяти на себе вирішення проблем церковного життя України та ін.).

Об'єднавчому процесу протистоїть у нас і об'єктивний фактор. Насамперед слід рахуватися з тим, що Українське і Російське Православ'я – це різні духовно-культурні утворення, які не можна механічно поєднати, як і українця не можна вважати росіянином-москвином, хоч в Росії, насамперед у її Православ'ї і в міркуваннях його патріарха Кирила, чомусь вважають, що ми (та ще й білоруси в додачу) є єдиним «руським народом». Не знати і не враховувати відмінність Українського і Московського Православ'я може лише невіглас в історії Українського християнства. Московське Православ'я – конфесія загарбань, ліквідації національних самобутностей іншого (окрім російського) православ'я.

Далі. Історія світового християнства не дає прикладів пізнішого після відокремлення органічного поєднання його виокремлених Церков, течій. Приклад з утворенням Київського Патріархату в 1991–1993 роках засвідчує, що там, де еднаються двоє, з'являється троє: окрім поєднання УПЦ МП і УАПЦ в УПЦ КП дехто з УАПЦ продовжив своє самостійне конфесійне буття і зрештою це виявилось в патріаршестві Димитрія і нинішньому митрополитстві Мефодія. Через анафему Філарета патріархат РПЦ продовжив в Україні діяльність УПЦ МП, заславши до нас із Ставрополя митрополита Володимира (Сабодана).

Слід враховувати і те, що національний інтерес Росії, зокрема її прагнення знову відтворити якусь східно-слов'янську державність, а то й СРСР, її загарбницька антилюдська природа, фашистські прагнення Московського патріарха Кирила вибудувати на «Володимировому хрещенні» якийсь «руський мир», активно працюватиме проти розпаду Московської церковно-православної імперії. Через розкол в Українському Православ'ї чітко проглядається дія політичного чинника, який виявляється сильнішим від канонічного, бо ж 34-й канон Вселенських Соборів визначає, що «єпископам *будь-якого народу* слід знати першого серед них і визнавати його за свого Главу».

Єднанню Українського Православ'я певним чином не сприяє й неоднозначна та очікувальна з певними обіцянками позиція Константинопольсько-

го Патріархату. Це виявилось в прийнятті ним під свій омофор Українських Православних Церков Американської Півночі, в його очікувальних діях при одночасних обіцянках виконати роль Церкви-Матері щодо Українського Православ'я, в опікуванні через УПЦ США деяких епархій і парафій УАПЦ в Україні. Останнє зумовлює протистояння на українських теренах на тривалий час православних імперій Москви і Фанари. Варфоломій не погодиться на українську автокефалію ще й тому, що тоді від нього під неї відійдуть Українські православні спільноти діаспори, а це дець більше 300 парафій.

Мала б і Апостольська столиця (цебто Ватикан) рахуватися з тим, що не в переговорах з Московським Патріархатом вирішуються справи Українських Церков (що вона виявляє вже майже 50 років), а в прямих контактах з ними, бо ж очікувати якусь ефективність у вирішенні міжконфесійних проблем в Україні від цих зв'язків не можна. До того ж, це є явне втручання Апостольської столиці у внутрішні справи нашої країни. Принагідно зауважу, що явним ворогом Патріархату для українських греко-католиків виступав папа Павло VI, перетворивши главу УГКЦ у «в'язня Ватикану». А тепер його католики возносять у ранг святого.

Аналіз історії релігії в Україні, а також нинішня релігійна ситуація дають привід для висновку, що утворення Об'єднаної Національної Християнської Церкви в Україні на підставі визнання винятковості однієї з конфесій і згуртування навколо неї інших християнських течій практично і теоретично є неможливим. Об'єднання наявних в Україні християнських конфесій на якихось паритетних началах не може відбутися з багатьох причин, зокрема: 1) жодна з християнських конфесій в Україні не є витоковою, оскільки Володимир Великий прийняв конфесійно ще не розділене християнство; 2) час існування кожної з християнських конфесій зовсім не співпадає з часом існування християнства в Україні; 3) поява тієї чи іншої християнської конфесії – це не плід якоїсь суб'єктивної примхи, а відображення об'єктивного процесу історичного розвитку, тому й зникнення їх чи об'єднання можуть відбутися лише на такій же основі; 4) послідовники кожної християнської конфесії сприймають її як єдиноістинну національну релігію, тому це, а також сформована міжконфесійна упередженість, унеможливають масовий перехід послідовників однієї конфесії до іншої; 5) зденационалізовані українці, а також росіяни та віруючі інших національностей, які живуть на українських теренах, сприймають як свою національно незорієнтовану УПЦ Московського Патріархату, а тому загроза втрати серед них своїх послідовників перешкоджає останній повернутися до витокового Українського Православ'я; 6) якщо греко-католицизм і український автокефалізм

зберегли вірність українському православному обряду й організаційним формам життя християнства України Х–XVII століть, то УПЦ МП діє на основі змосковщеного православ'я і є українською не завдяки своїй суті, а згідно зі своїм територіальним розміщенням; 7) непоступливість у визначенні ідентичності ідеї вселенського християнства, яке нібито прийняв Володимир Великий, служить перешкодою у визначенні шляхів зближення християнських конфесій; 8) небажання керівництва християнських конфесій в Україні втратити нинішні свої посадові позиції в організаційній структурі можливої новоствореної Церкви, а заодно наявні тепер відповідні привілеї і почесні.

Нині склалася сприятлива ситуація для об'єднання двох національних Православних Церков України – УПЦ КП та УАПЦ. Але тут вже справа за суб'єктивним чинником. Цьому протидіє лише амбітність деяких діячів УАПЦ і приховано виявлена позиція УПЦ КП розглядати процес не як об'єднання, а як приєднання до неї автокефалів. Водночас, при поєднанні Православних Церков, на перспективу можна було б вирішити питання Екзархату Російської Православної Церкви в Україні, але тут вже за Верховною Радою вирішення питання через прийняття спеціального Закону про статус Церков України, які мають підпорядкування своїм зарубіжним центрам.

На нашу думку, проблема наявності в Україні водночас декількох православних Церков і їх єднання не є такою актуальною і вагомою, як її прагнуть подати і певні державні структури, і політичні сили, і церковні кола, зокрема із УПЦ КП. У всіх затурбованостях єдністю Церков більше політики, ніж болю за стан справ, більше прагнень, граючи на цих питаннях, здобути політичний капітал і необхідність свого буття. В багатьох західних країнах водночас існує в ряді конфесій по декілька Церков (в тій же Греції – дві), але держава байдужа до цього, залишаючи вирішення проблеми можливого діалогу й об'єднання за самими Церквами. Ратуючи за об'єднання Православних Церков, у нас в цьому подеколи вбачають ледь не найголовніший чинник національного виживання, закріплення свого місця серед вільних народів світу, духовного відродження. Проте це явне перебільшення функціональної ролі Церкви в поліконфесійній країні і, до того ж, неврахування того внутрішнього духовного стану, з яким ввійшли ці Церкви в етап національного відродження України і на що вони здатні в цьому. До того ж, розколотими на окремі спільноти у нас, окрім православних, є й католики, протестанти, мусульмани, іудеї, рідновіри. Питання їх поєднання чомусь мало кого турбує.

Важливо усвідомити те, що Христос не творив свою Церкву як якусь організацію (останнє – людський витвір з волі імператора Костянтина).

Відтак Українська Християнська Церква – це також не якась окрема конфесія чи церковна організація. Скоріше нею є вся сукупність християнських церковних виявів українського народу, на які і в організаційному плані, і в плані богословському була багатою наша історія.

Вирішуючи питання міжконфесійних і міжцерковних відносин, увагу акцентують частіше на тому, що роз'єднує християнські спільноти, зумовлює їх протистояння, а відтак засвідчують неможливість поєднання їх в якісь організаційні структури. А тим часом, як говорив апостол Павло, має бути у християн «один Господь, одна віра, одне хрещення» (Ефес. 4:5). Насамперед треба бути християнином за вірою, а вже опісля християнином за конфесією, церковною організацією. Зближення слід починати з питань, в яких немає відмінностей, а це насамперед сприйняття Біблії в її двох Завітах як Священного писання і визнання Символу віри як догматичної основи богословського вчення.

Відтак у відносинах треба користуватися насамперед однією духовною мовою – християнським світоглядом. Як відзначав ще митрополит Андрей Шептицький, Українські Церкви вирішення своїх проблем не мають ставити в залежність від порозуміння між собою Риму, Москви і Царгороду, а розв'язувати їх самостійно, працюючи на міжцерковне порозуміння в самій Україні. Як на нас, таке порозуміння в Україні вже мають УПЦ КП та УГКЦ. Прилученню до них УАПЦ протистоїть її предстоятель митрополит Мефодій і деякі єпископи з цієї Церкви, які нещодавно були ієреями в Церкві Київського Патріархату. Слушною є також пропозиція Андрея Шептицького, щоб кожне віросповідання зробило такі можливі уступки, які совість дозволяє і які не йдуть супроти послуху його Святому Запові, супроти обов'язків Богів. Поступки ці має виявляти Церква, а не окремі віруючі.

В процесах поєднання слухним є гасло: «Забудьмо!» – всі взаємні образи, кривди, насилля. Визнаймо статус-кво всіх християнських конфесій і йдімо на діалог з ними без будь-якої боязні чи упередженості. Враховуючи спільність віри і необхідність слідування Христовим принципам любові, важливо, щоб християнські конфесії підтримували між собою посестринські зв'язки, визнаючи той факт, що через хрещення і євхаристію «Ми одні в Христі Ісусі» (Гал. 3:28).

Визнання українцями себе насамперед християнами не є чимось незвичайним, бо ж їх релігійна ментальність завжди була відкритою і конфесійно толерантною. До того ж, це визнання має і своє історичне підґрунтя у «Володимировому хрещенні», яке не було ще конфесійно визначеним, знаходилося в межах загальнохристиянського світоглядного поля.

Відзначимо й те, що нині в Україні релігійний фактор загалом неналежно працює на її національне відродження. Якщо й прагнуть деякі християнські Церкви прилучатися до певних державницьких акцій, то при цьому вони дбають скоріше про свої корисливі, далекі від релігійні цілі. Ще не зазнала відповідних змін богословська і обрядова практика всіх православних Церков відповідно до традицій Могилянської доби, специфікою Українського християнства. В православно-церковному житті не відроджується українська вимова церковнослов'янської мови, відсутні принципи соборноправності й відкритості. Лише Майдан поєднав УГКЦ, УПЦ КП та УАПЦ в прагненні сприяти активній їх участі в національному відродженні, в протидії намаганням російського агресора знищити зрештою незалежність України, а то й зберегти на наших теренах лише одну Церкву – московську.

Митрополит Андрей Шептицький застерігав, що розз'єднання українців за конфесійним принципом «доведе нарід до повної кризи, якщо представники Українських Церков не знайдуть способу поєднання». Проте релігійний фактор в Україні сам по собі ніколи не був етноутворюючим і етноінтегративним чинником, не відігравав ролі визначального засобу національного відродження. Пріоритет завжди належав національній ідеї, національним інтересам.

Оскільки ж Україна є поліконфесійною, то національної єдності тут можна досягти лише за умови дотримання принципу світоглядного і релігійного плюралізму. Християнські конфесії не повинні прагнути до свого монопольного впливу на релігійно-духовне життя всіх українців, а наявні між ними відмінності переносити на національний ґрунт, якщо вони бажають йому служити. Лише сходження до рівня національної ідеї як пріоритетного принципу гарантує підхід до конфесійної відмінності як чогось перехідного чи неосновного в суспільному і релігійному процесі.